

«Μικροί πολιτικοί» στη «μεγάλη» Πόλη¹

Ιόλη Βιγγοπούλου

Εντεταλμένη Ερευνήτρια,
Ινστιτούτο Νεοελληνικών Ερευνών/ΕΙΕ

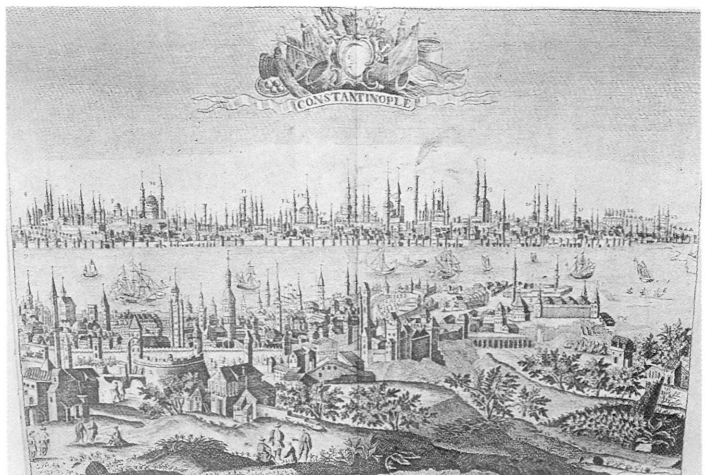
το διπλωματικό τοπίο των τελευταίων αιώνων ένα μεγάλο κομμάτι της πολύπλοκης αυτής σύνθεσης κατέχει η σύγκρουση των δυτικοευρωπαίων ηγετών με τους οθωμανούς Σουλτάνους. Στον πολύχρωμο αυτόν καμβά, τις σκοτεινές αποχρώσεις ρύθμιζαν και οι *μικροί πολιτικοί*. *Μικροί*, γιατί κινήθηκαν παράπλευρα στα μεγάλα πολιτικά πρόσωπα της εποχής τους. *Πολιτικοί* γιατί εμπλέκθηκαν στο μεγάλο παιχνίδι των διεκδικήσεων. Και όλα αυτά σε μία πόλη, σε μία μεγάλη πόλη, στη *μεγάλη* Κωνσταντινούπολη, στην *Πόλη* λοιπόν. Πολύπαθη, πολύβουη, άλλοτε πολύμορφη, αζεπέραστη Βασιλεύουσα, πρωτεύουσα διαχρονική, μία από τις συγκλονιστικότερες πολιτείες που έστησαν οι άνθρωποι για να εμπλακούν σε πληθωρικά πάθη, με κορυφαίο και αζεπέραστο πάθος αυτό της άλωσης. Και αν δεν ενεπλάκησαν, με επίκεντρο αυτό –το πάθος δηλαδή– έπρεπε πάντως να γίνει, οπωσδήποτε,

1. Η παρούσα δημοσίευση –εκτός από το εικονογραφικό υλικό το οποίο περιορίστηκε σημαντικότητα και τα σχόλια– ανταποκρίνεται πιστά στην ομιλία της υπογράφουσας στον κύκλο των διαλέξεων με θέμα: *Ήρωες και ανάνυμοι, αφανείς και επώνυμοι στις παρυφές της ιστορίας και της τέχνης*.

μία άλωση. Στα όρια της υστερίας ανατολικών και δυτικών προθέσεων, όλοι, όλοι τους, Χριστιανοί και Μουσουλμάνοι, Ορθόδοξοι και Προτεστάντες, Καθολικοί και Ιουδαίοι, έποικοι και εμικρέδες, έμποροι και πολιτικοί, βεζίρηδες και μηχανικοί, εφημέριοι και γενίτσαροι, Οθωμανοί και Ευρωπαίοι, Πρέσβεις και Σουλτάνοι, όλοι τους ενέδωσαν στη γοητεία μιας γεωγραφίας διεκδικητικής, ακόρεστης, καταστροφικής.² Όλοι τους εμπλέχτηκαν σε ένα παιχνίδι όπου μοναδικός και παντοτινός νικητής είναι αυτή η ίδια η Πόλη. Αγέραστη και ακούραστη τρέφει τα παιδιά της. Γηρασμένη και κουρασμένη τρέφει την πρωτότοκη κόρη της, την πολιτική (εικ. 1).

Τον 16ο αιώνα, στην Ευρώπη εδραιώνονταν οι μοναρχίες και το πολιτικό παιχνίδι διευθετούσαν ισχυρές ηγετικές προσωπικότητες.³ Η Βενετία παρέμενε

Εικ. 1. Αποψη της Κωνσταντινούπολης
Χαλκογραφία του 16ου-17ου αιώνα.
Δημοσιεύεται στην
Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τ. Γ',
Αθήνα, Εκδοτική
Αθηνών, 1974.

2. Πολύτιμη μονογραφία για την Κωνσταντινούπολη, την περίοδο της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, με πλούσια τεκμηρίωση και εντυπωσιακή αφήγηση, παραμένει του: Ph. Mansel, *Constantinople, City of the World's Desire, 1453-1924*, χ.τ. 1995 και στην πετυχημένη ελληνική μετάφραση: *Κωνσταντινούπολη, η περιπόλητη πόλη, 1453-1924*, μτφρ. Π. Κόλλιας, Αθήνα, Οδυσσέας, 1999.

3. Ο Φραγκίσκος ο Α' (1515-1547) και ο γιος του ο Ερρίκος ο Β' (1547-1559) σταθεροποίησαν με την πολιτική τους τη Γαλλία και καθόρισαν το διπλωματικό παιχνίδι στον ευρωπαϊκό χώρο κυρίως στις διεκδικήσεις και στα εμπορικά προνόμια με την Οθωμανική Αυτοκρατορία. Η Αγγλία εμφανίζεται στο πολιτικό προσκήνιο της Ευρώπης κυρίως στο β' μισό του 16ου αιώνα με τη σιδηρά Ελισάβετ Α' (1558-1603) ενώ ο Κάρολος Ε' της δυναστείας των Αψβούργων (1515-1556) και ο Φίλιππος ο Β' (1556-1598) με τη δυναμική παρουσία τους σε όλη την Ευρώπη αλλά και υπέρ Ατλαντικά απέτελε-

Εικ. 2. Ο σουλτάνος Σουλεϊμάν ο Μεγαλοπρεπής (1520-1566). Χαλκογραφία, Melchior Lorichs, 1559. Διακρίνονται στο βάθος ένας ελέφαντας από το θηριοτροφείο του και το τέμενος Σουλεϊμανιγιέ.

ακόμη υπολογίσιμη δύναμη έχοντας όμως ήδη υποστεί ρηγματώσεις και ανασφαλείς προοπτικές.⁴ Στο επίμαχο όμως πρόβλημα εδαφικής ισχύος των Ευρωπαίων έπαιρνε μέρος και ένας ακόμη αντίπαλος: η Οθωμανική Αυτοκρατορία· η οποία, τον 16ο αιώνα, σημαίνει Σουλεϊμάν ο Μεγαλοπρεπής (εικ. 2) ο οποίος την οδηγεί στο απόγειο της δύναμής της και γίνεται ο ίδιος σπουδαίος παράγοντας της ευρωπαϊκής πολιτικής ζωής.⁵ Για να επιτευχθεί ισορροπία στο νέο πολι-

σαν μια κοσμοκρατορία βασισμένη στο χριστιανικό ιδεώδες της καθολικής πίστης. Εμπεριστατωμένα και αναλυτικά για την πολιτική ιστορία της εποχής βλ. B. Bennassar/J. Jacquart, *Le XVIe siècle*, Παρίσι, 1987 και M. Peronnet, *Le XVIe siècle: des grands découvertes à la Contre-Réforme*, Παρίσι 1981.

4. Ph. Braunstein- R. Delort, *Venise. Portrait historique d'une cité*, Παρίσι 1970, σσ. 51-61, 100-114.

5. J. von Hammer, *L'Histoire*, τ. II, Παρίσι 1885, σσ. 130-138; πρβλ. E. Atil (éd), *The Age of Sultan Süleyman the Magnificent, Catalogue of the Exhibition, at the National Gallery of Art*, Ουάσινγκτον 1987. Επί Σουλτάνων Βαγιαζίτ Β΄ (1481-1512), Σελήμ Α΄ (1512-1520), Σουλεϊμάν Α΄ (1520-1566) και Σελήμ Β΄ (1566-1574ο) η Οθωμανική Αυτοκρατορία έφτασε τον 16ο αιώνα στην ακμή της τόσο από άποψη οργάνωσης και ανάπτυξης στο εσωτερικό, όσο και από άποψη εδαφικής εξάπλωσης,

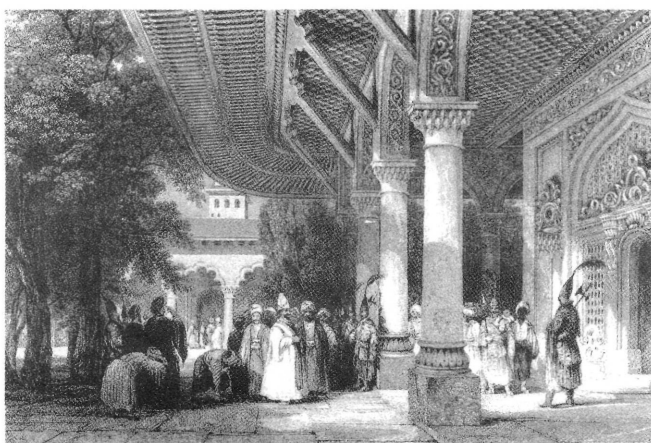
τικό τοπίο οι μοναρχίες άρχισαν να εγκαθιστούν πρεσβείες στην οθωμανική πρωτεύουσα πολλαπλασιάζοντας έτσι την κινητικότητα των ταξιδιωτών, οι οποίοι από αφανείς οδοιπόροι μετατρέπονται σε πολιτικά πρόσωπα. Οι διπλωματικές αποστολές λοιπόν –ο ανταγωνισμός δηλαδή για την κατάκτηση του μεγάλου εχθρού της Χριστιανοσύνης– είναι ένας κύριος λόγος που φέρνει Ευρωπαίους ταξιδιώτες στην Κωνσταντινούπολη και οι οποίοι πλέκουν ασφυκτικά το πέπλο της μηχανορραφίας στη σκακιέρα της πολιτικής και των διεκδικήσεων.⁶

Σε αυτήν την Κωνσταντινούπολη του 16ου αιώνα, όπως συμβαίνει με τα ανάκτορα των περισσότερων μοναρχιών, το ίδιο κτίριο στέγασε τα γραφεία της κυβέρνησης και τον οίκο του μονάρχη. Στα αριστερά της δεύτερης αυλής του Τοπ-Καπί υπήρχε ένα από τα κέντρα εξουσίας, το Αυτοκρατορικό Ντιβάνι (Συμβούλιο), η αίθουσα όπου τέσσερις φορές την εβδομάδα μετά την πρωινή προσευχή, ο μέγας βεζίρης και οι άλλοι συζητούσαν την κυβερνητική πολιτική. Αν και η οθωμανική γραφειοκρατία ήταν αργή, οι αποφάσεις παίρνονταν επί τόπου και στην απέναντι από το Ντιβάνι αυλή οι πανύψηλες καμινάδες των αυτοκρατορικών μαγειρειών μπορούσαν να ετοιμάσουν κάθε φορά γεύμα για 12.000 άτομα. Στο τέλος της δεύτερης αυλής βρισκόταν η Πύλη η αποκαλούμενη Υψηλή, εκεί όπου τοποθετούσαν τον θρόνο του Σουλτάνου στη διάρκεια των δεξιώσεων, των διαπιστευτηρίων και των μπαϊραμιών (εικ. 3).⁷

ισχύος και γοήτρου στο εξωτερικό. Από την πλούσια βιβλιογραφία βλ. μεταξύ άλλων Χαλχί Ιναλτζίκ, *Η Οθωμανική αυτοκρατορία. Η κλασική εποχή, 1300-1600*, μτφρ. Μιχάλης Κοκολάκης, Αθήνα, Αλεξάνδρεια, 1995, σσ. 49-79.

6. Για τα ταξίδια τον 16ο αιώνα, τους ταξιδιώτες και τους σκοπούς των ταξιδιών βλ. St. Yérasimos, *Les Voyageurs dans l'Empire Ottoman (XIVe-XVIe siècles), Bibliographie, Itinéraires et Inventaire des lieux habités* (Publication de la Société Turque d'Histoire Serie VII- No 117), Αγκυρα 1991, κυρίως σσ. 9-13· Κων/να Φιλοπούλου-Δεσύλλα, *Ταξιδιώτες της Δύσεως. Πηγή για την οικονομική ζωή της οθωμανικής αυτοκρατορίας στους χρόνους του Σουλεϊμάν του Μεγαλοπρεπούς (1520-1566)* (Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών-Φιλοσοφική Σχολή, Βιβλιοθήκη Σοφίας Ν. Σαριπόλου, 53), Αθήνα, 1987 την εισαγωγική παρουσίαση· Κ. Σιμόπουλος, *Ξένοι ταξιδιώτες στην Ελλάδα*, τ. Ι, Αθήνα 1972, σσ. 353-444 και Ioli Vingoroulou, *Le monde grec vu par les voyageurs du XVIe siècle*, Αθήνα, IRN/FNRS, Collection des Idées - 4, 2004, σσ. 15-29, 33-87, 255-262.

7. Για το παλάτι του Σουλτάνου, το Ντιβάνι (Divan), την Υψηλή Πύλη, τον κώδικα και τα έθιμα λειτουργίας στους χώρους που εκπροσωπούσαν περισσότερο την ισχύ και το οθωμανικό μεγαλείο βλ. Ph. Mansel, *Κωνσταντινούπολη, ό.π.*, σσ. 106-141 και G. Necipoglu, *Architecture, Ceremonial and Power: the Topkapi Palace in the Fifteenth and Sixteenth Centuries*, Καίμπριτζ, Μασ. 1991.

Εικ. 3. Η Υψηλή Πύλη στο Παλάτι Σουλτάνου. Η πύλη Bab-i-Saadet, ονομάστηκε Sublime Porte από τους Δυτικοευρωπαίους και ήταν συνώνυμη με την οθωμανική κυβέρνηση. Λιθογραφία από το έργο: R. Walsh/Th. Allom, *Constantinople...*, τ. I-II, Λονδίνο 1836-38.

Η αίγλη και η ισχύς της αυτοκρατορίας έφτασε στο αποκορύφωμά της υπό τον επιβλητικότερο όλων των Σουλτάνων, δισέγγονο του Πορθητή. Η βασιλεία του ολοκλήρωσε τη μετατροπή της Κωνσταντινούπολης σε συνώνυμο της λαμπρότητας. Στα 1520, ένας Ενετός έγραφε για τον Σουλεϊμάν: *Είναι 25 ετών, ψηλός, νευρώδης, με λεπτά χαρακτηριστικά, μακρύ λαιμό, αδύνατο πρόσωπο, αείσις μύτη[...] λέγεται πως πρόκειται για σοφό άρχοντα, λάτρη της μελέτης* (εικ. 4). Ως το 1523, ο Σουλεϊμάν είχε κυριεύσει δύο προμαχώνες του χριστια-

Εικ. 4. Πορτραίτο του Σουλεϊμάν του Μεγαλοπρεπή. Αποδίδεται στον Τιτσιάνο, περ. 1530.

νισμού, το Βελιγράδι και τη Ρόδο· το 1526 εξολόθρευσε την ουγγρική αριστοκρατία· το 1540 η Βούδα είχε μετατραπεί σε οθωμανική πόλη και τα σύνορα απείχαν εκατό μίλια από τη Βιέννη. Οι ναυτικές δυνάμεις εξουσίαζαν τις θάλασσες από την Ινδία μέχρι την Αλγερία. Το αλόγο του ήταν πάντα σελωμένο και πρίγκιπες από την Κριμαία και την Ουγγαρία, το Μαρόκο και την Περσία έβρισκαν καταφύγιο στην αυλή του, οι Αψβούργοι κατέβαλλαν φόρο υποτέλειας και ο βασιλιάς της Γαλλίας ικέτευε τη βοήθειά του για να βγει νικητής στον αγώνα των προνομίων και των διεκδικήσεών του, πρώτος από τους μονάρχες της Δύσης.⁸ Το παλάτι συνδύαζε χρώμα, εκδηλώσεις σεβασμού, σιωπή και μεγαλοπρέπεια. Οι ξένοι πρεσβευτές έμεναν κατάπληκτοι, αμήχανοι, αποσβολωμένοι και συνεπαρμένοι σαν αντίκριζαν τον Σουλτάνο και τη συνοδεία του. Από τον 16ο αιώνα, οι Δυτικοευρωπαίοι αποκαλούσαν τον Οθωμανό Σουλτάνο Μέγα Αφέντη σαν να μην υπήρχε άλλος. Οι τελετές για τις περιτομές των υιών του Σουλτάνου ήταν η αποθέωση του αυτοκρατορικού μεγαλείου. Άφωνοι, με τη δύναμη μόνο της πένας, οι ξένοι ταξιδιώτες περιέγραφαν τις στρατιωτικές σκηνές από μετάξια με χρυσό και ασήμι, τους σχοινοβάτες και τους ταχυδακτυλουργούς, τα τεχνητά φοινικόδεντρα από σύρμα και κερί, τα δώρα από κρύσταλλο, τις κινέζικες πορσελάνες, τα υφάσματα από τη Συρία, τις ινδικές μουσελίνες, τους σκλάβους από την Αιθιοπία, τις παρελάσεις συντεχνιών, τα πυροτεχνήματα, τους χορευτές και τους διασκεδαστές, τα γεύματα από ψητά βόδια για το κοινό με ολοζώντανες αλεπούδες και τσακάλια να πετάγονται, τα σερμπέτια να προσφέρονται παντού, τις πιατέλες με ρύζια, τα εκατοντάδες χάλκινα πιάτα, τα παλάτια για τους πρεσβευτές από τη Σαμαρκάνδη, την Περσία, τη Γεωργία, το Μαρόκο, την Πολωνία, τη Βενετία, την Αγία Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία. Εκεί ανάμεσα, μικροί και ασήμαντοι, ύποπτοι και επιδέξιοι οι ξένοι πρεσβευτές, πρόξενοι, ακόλουθοι και επιτετραμμένοι προσπαθούσαν να κερδίσουν έδαφος, εύνοια, προνόμια, εμπορικά οφέλη. Όλοι τους είναι κομμάτια από το μεγάλο

8. Για τον Μεγαλοπρεπή και την περίοδο διακυβέρνησής του βλ. E. Atil (éd), *The Age of Sultan Süleyman*, ό.π., 17-25 και από την πολύ πλούσια ξενόγλωσση κυρίως βιβλιογραφία· ενδεικτικά An. Bridge, *Suleiman the Magnificent*, Νέα Υόρκη 1983 καθώς και στα B. Bennassar/J. Jacquart, *Le XVIe siècle*, ό.π., σσ. 171-179, 244-247 και M. Peronnet, *Le XVIe siècle*, ό.π., σσ. 199-211.

Εικ. 5. Ο Φραγκίσκος Α΄, βασιλιάς της Γαλλίας (1515-1547). Αποδίδεται στον Jean Clouet, περ. 1535.

καμβά που αποκαλούμε *περιγηγνικό φαινόμενο*⁹ και όλοι τους με το πρόσχημα του ταξιδιού διεκδίκησαν λίγο χώρο στα σαλόνια της πολιτικής ή με το πρόσχημα της διπλωματίας ονομάστηκαν ταξιδιώτες.

Ο ίδιοι οι ξένοι όφειλαν να επιδεικνύουν και αυτοί ισχύ και πλούτο, το νοικοκυριό τους έβγαине σε κοινή θέα και μια ανθρωποθάλασσα, ως φιλοθεάμον κοινό, έπρεπε να τους σχολιάσει και με οξυδέρκεια να τους κατατάξει. Σε αυτή την περίοδο της απαρχής της λάμψης και του τρόμου που απέπνεε ο Σουλεϊμάν, ο Φραγκίσκος ο Α΄ της Γαλλίας (εικ. 5) αναζητά διόδους επικοινωνίας με τον Μεγάλο Αυθέντη στη μάχη του με τον αυτοκράτορα Κάρολο Κουΐντο. Έτσι ο πρέσβης De La Forest, τον Φεβρουάριο του 1536, καταφέρει τις πρώτες διομολογήσεις, δηλαδή εμπορικά προνόμια. Οι Γάλλοι αυτοί που στις διαμάχες τους με τους γείτονες ηγεμόνες δεν δίστασαν να καλέσουν σαν φίλο και τον ίδιο τον Χαιρεντίν Μπαρμπαρόσσα, ο οποίος το 1543 μετείχε στην εκστρατεία της Προβηγκίας, για να ανακαλέσουν τη φιλία τους, ένα χρόνο μετά, υπο-

9. Για το «περιγηγνικό φαινόμενο» βλ. Ιόλη Βιγγοπούλου, *Ο Ελληνικός κόσμος μέσα από το βλέμμα των περιγηγνών, 15ος-20ός αι., Ανθολόγιο από τη Συλλογή Δ. Κοντομηνά*, Αθήνα, Κότινος, 2005, σσ. 13-27.

γράφοντας ειρήνη με τον Κάρολο Κουΐντο και αποστέλλοντας πια τον πρέσβη D'Aramon στην Πόλη για να εμποδίσει την υπογραφή ειρήνης του Σουλτάνου με τον Κάρολο Κουΐντο της Ισπανίας.¹⁰ Έξαλλος ο μεγάλος βεζίρης ζητά τον ανασκολοπισμό των Γάλλων στην Πόλη. Για την εκστρατεία στην Προβηγκία γνωρίζουμε από τον Jérôme Maurand, εφημέριο και περιηγητή, πρώτο από τους περιηγητές που, ήδη το 1544, μιλά για τις αρχαιότητες στη Δήλο.¹¹

Για την αποστολή του D'Aramon γνωρίζουμε από τη σημαντικότερη ομάδα περιηγητών του 16ου αιώνα, ομάδα επιστημόνων και ειδικών που πλαισίωσαν την πρεσβεία για να ανεβεί το κύρος της Γαλλίας και της αποστολής. Οι περιηγητές αυτοί ακολούθησαν τον πρέσβη στις περιοδείες του, μετείχαν στις διαπραγματεύσεις του και συγχρόνως κληροδότησαν χρονικά που τους καθιέρωσαν ως τις πιο έγκυρες μορφές του περιηγητισμού τον 16ο αιώνα.

Έτσι, ο Pierre Belon (εικ. 6) ουμανιστής, φυσιοδίφης, γιατρός και βοτανολόγος ο οποίος επιθυμούσε να μεταφράσει Διοσκουρίδη και Θεόφραστο αφού συλλέξει και μελετήσει επί τόπου κυρίως τη χλωρίδα, πλαισίωσε τη γαλλική πρεσβεία ως επιστημονικός ακόλουθος –στην πραγματικότητα η πολιτική του αποστολή ήταν να συντάξει τον πίνακα με όλα τα εδάφη, τα φάρμακα και τα είδη που πωλούνται (παράγονται ή εισάγονται) στην Οθωμανική Αυτοκρατορία.¹² Ο Jacques Gassot, με επίσημα έγγραφα του Γάλλου ηγεμόνα Ερρίκου II, υιού του Φραγκίσκου, συνοδεύει τον Γάλλο πρέσβη στις εσχατιές της Ανατολίας ακολου-

10. Για την πρώτη περίοδο των γαλλο-τουρκικών σχέσεων, βλ. J. Ursu, *La politique orientale de François Ier (1515-1547)*, Παρίσι 1908 και για την περίοδο της πρεσβείας του D' Aramon το άρθρο του J. Paviot, «Autour de l'ambassade de d'Aramon: érudits et voyageurs au Levant (1547-1553)» στο *Voyager à la Renaissance*, Actes du colloque de Tours 1983 sous la direction de J. Ceard et J.Cl. Margolin, Παρίσι 1987, σσ. 381-391.

11 L. Dorez (éd), *Itinéraire de Jérôme Maurand d'Antibes à Constantinople (1544): texte italien publié pour la première fois*, Paris 1901· πρβλ. Κ. Σιμόπουλος, *Ξένοι Ταξιδιώτες, ό.π.*, τ. Α', σελ. 369-371 και Ελένη Βουραζέλη, *Ο βίος του ελληνικού λαού κατά την Τουρκοκρατίαν επί τη βάσει των ξένων περιηγητών*, τ. Ι. Αθήνα 1939, σσ. 156-160.

12. *Les observations de plusieurs singularitez et choses memorables trouvées en Grèce, Asie, Iudée, Egypte, Arabie et autres pays estranges redigées en trois livres...*, Παρίσι 1553. Για τον P. Belon αναλυτικά βλ. Ioli Vingoroulou, *Le monde grec...* ό.π., σσ. 23-25, 55-57 όπου και η σχετική πλουσιότητα βιβλιογραφία για τη ζωή και το έργο του και σσ. 258-259 και 312.

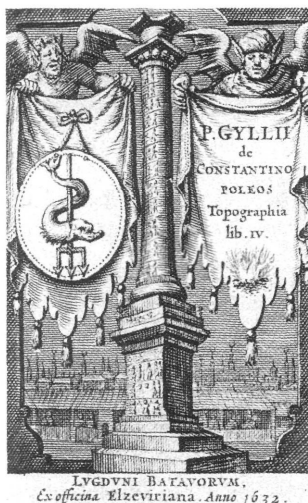

Εικ. 6. Ο Pierre Belon (1517-1565).
Χαλκογραφία από την έκδοση του έργου
του *Les observations...*, Παρίσι 1588.

θώντας την εκστρατεία του Σουλτάνου κατά της Περσίας.¹³ Το κάστρο του Van, κατά τους περιηγητές Thevet και Chesneau, καταλήφθηκε από τους Τούρκους χάρις στις συμβουλές του D'Aramon. Η πομπή έφθασε να ξεχειμωνιάσει στο Χαλέπι. Εκεί συναντούν τον Pierre Gilles, στρατιώτη μισθοφόρο στα τούρκικα στρατεύματα –στην πραγματικότητα αναζητούσε ελληνικά χειρόγραφα– ο οποίος πιάστηκε αιχμάλωτος, τα λύτρα πληρώθηκαν από κάποιο Γάλλο μαικίνα με τον όρο να συντάξει οδοιπορικό και έτσι ο Gilles γράφει την πρώτη αρχαιολογική μελέτη για τα βυζαντινά μνημεία της Κωνσταντινούπολης και του Βοσπόρου¹⁴ (εικ. 7). Αφού τριγύρισαν στη Μέση Ανατολή, συναντούν τον Guillaume Postel –μέγα οριενταλιστή και πρώτο που δίδαξε αραβικά στο Collège de

13. J. Gassot, *Les discours du voyage de Venise à Constantinople, contenant la querelle du Grand Seigneur contre le Sophi, avec élégante description des plusieurs lieux, villes et citez de la Grèce, ...*, Παρίσι 1550 βλ. επίσης Ioli Vingopoulou, *Le monde grec...* ό.π., σσ. 57, 313.

14. P. Gilles, *De Bosporo Thracio libri III*, Lugduni/Αθήνα 1561/1967 και *De topographia Constantinopoleos et de illius antiquitatibus libri quatuor*, Lugduni/Αθήνα 1561/1967, πρβλ. Ιόλη Βιγγοπούλου, *Ο Ελληνικός κόσμος...*, ό.π., σ. 42.

Εικ. 7. Η σελίδα τίτλου από το έργο του Pierre Gilles, *P. Gyllii de Constantinopoleos Topographia, Lugduni Badavorum* 1632. Πρόκειται για το πρώτο αρχαιολογικό δοκίμιο για την Κωνσταντινούπολη, πολύτιμο οδηγό για όλους τους μετέπειτα ταξιδιώτες.

France– ο οποίος ήρθε σε ρήξη με τον André Thevet, άλλη ύποπτη μορφή στους δρόμους της Ανατολής και της Κωνσταντινούπολης, όπου και επέστρεψαν όλοι τον Γενάρη του 1550.¹⁵ Ο Thevet πραγματοποίησε αποστολές σε όλες τις πληγείσες από τον Μπαρπαρόσσα περιοχές και ο καρδινάλιος της Λορένης τον στέλνει, το 1549, στην Ανατολή. Ο Thevet μάς είναι γνωστός για την *Παγκόσμια Κοσμογραφία* του καθώς και για το σημαντικό *isolario*, (νησολόγιο), εκτός από το χρονικό του ταξιδιού του.¹⁶ Ο πρέσβης D'Aramon επιστρέφει στη Γαλλία και ξαναποστέλεται τον Γενάρη του 1551 στην οθωμανική πρωτεύουσα, τούτη τη φορά συνοδεία με τον Nicolas de Nicolay, υπασπιστή και γνωστό γεωγράφο· το οδοιπορικό του Nicolay κοσμούν εξήντα άνθρωποι

15. G. Postel, *De la republique des Turcs, et là où l'occasion s'offrera, des moeurs et loy de tous Muhamadistes*, Πουατιέ 1560 βλ. επίσης Ioli Vingopoulou, *Le monde grec...* όπ.π., σσ. 50-51.

16. A. Thevet, *Cosmographie de Levant...*, A Lion, par Jan de Tournes et Guil, Gazeau, 1556/Γενεύη, 1984 και Γ. Τόλιας, *Νησολόγια*, Αθήνα, Ολκός, σποραδικά.

τύποι που απετέλεσαν πρότυπα για παρόμοια θέματα τους δύο επόμενους αιώνες.¹⁷ Η αποστολή έπλευσε στη Μάλτα και στην πολιορκούμενη –από τους Τούρκους του Σινάν Πασά– Τρίπολη της Λιβύης. Ο D'Aramon μεσολαβεί για την απελευθέρωση των αιχμαλώτων, τον κυνγά όμως ο Andrea Doria της Βενετίας, καταφεύγει στα Κύθηρα όπου συναντά άλλη γαλέρα γαλλική και καταπλέουν πια, τον Σεπτέμβριο του 1551, στον Κεράτιο κόλπο.

Κανείς από τους προαναφερθέντες ταξιδιώτες –γραμματείς, ταχυδρόμοι, λόγιοι, φυσιοδίφες, γεωγράφοι– δεν πλήρωσε τα έξοδα του ταξιδιού του: όλα τα ταξίδια ήταν αποστολές του βασιλιά της Γαλλίας. Όλοι τους, παρά τα γραπτά τους καθαρά προσκυνηματικά οδοιπορικά ή απλά ταξιδιωτικές αφηγήσεις, αποκαλύπτονται επιφορτισμένοι με μυστικές πολιτικο-στρατιωτικές αποστολές καταγραφής και καταμέτρησης δεδομένων της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και της οθωμανικής Αυλής εν όψει μελλοντικών συμφερόντων των Ευρωπαίων ηγεμόνων.

Αναφερθήκαμε μόνο στο παράδειγμα των Γάλλων ταξιδιωτών-πολιτικών στα μέσα του 16ου αιώνα. Παρόμοια διαπλέκονται στα πολιτικά δρώμενα και ταξιδιώτες προερχόμενοι από τη Βενετία, η οποία απελπισμένα διερρηγγυε τα ιμάτιά της στο πολιτικό παιχνίδι που ξεγλιστρούσε σιγά-σιγά από τα χέρια της. Παρόμοια εμπλέκονται και οι ταξιδιώτες από τα γερμανόφωνα κράτη της Αγίας Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, της Πρωσίας, της Βοημίας, της Ουγγαρίας, των σημερινών Κάτω Χωρών ή της Αγγλίας. Οι τελευταίοι, με το πρόσχημα του εμπορίου, άρχισαν να διεισδύουν στην Ανατολή με τέτοιο τρόπο ώστε προαναγγέλλεται ολοφάνερα η βαριά συμμετοχή τους στο πολιτικό παιχνίδι κατά τους μετέπειτα αιώνες.

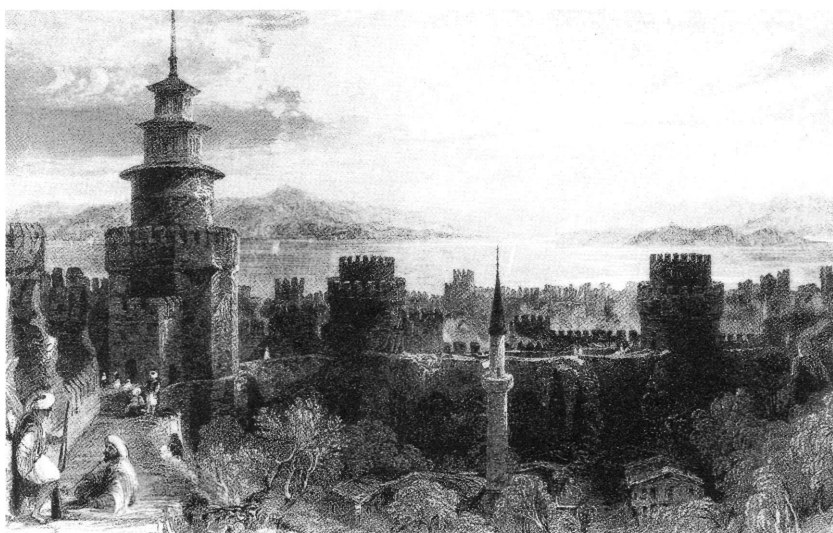
17. N. de Nicolay, *Les navigations, peregrinations et voyages, faicts en la Turquie, ..., avec soixante figures au naturel tant d'hommes, que de femmes selon la diversité des nations, leur port, maintien, habits, loyx, religion et façon de vivre, tant en temps de paix comme de guerre, avec plusieurs belles et memorables histoires advenueüs en nostre temps*, Αμβέρσα 1576· επίσης Ioli Vingopoulou, *Le monde grec...* ό.π., σσ. 60-61 και M.-Ch. Gomez-Géraud/St. Yérasimos, *Nicolas de Nicolay, Dans l'Empire de Soliman le Magnifique*, Παρίσι, Presses de CNRS, 1989 όπου και αναλυτική εισαγωγή για τη ζωή και το έργο του.

Αντίθετα από το ταξίδι των Δυτικών στην Αμερική, όπου κυριαρχεί η κατάκτηση και η ανωτερότητα, η Δύση που πηγαίνει στην Ανατολή βρίσκεται σε μια θέση εξάρτησης, φόβου και τρόμου. Διαβατήρια, συστατικές επιστολές, ανατολίτικα ντυσίματα. Το ταξίδι στην οθωμανική –Ανατολή και πρωτεύουσα– μεταστρέφει τελικά τον φόβο σε θαυμασμό, τον τρόπο σε περιέργεια, το μίσος σε διακατονισμούς. Παιχνίδι επικίνδυνο, με απρόοπτα, μεταστροφές, συμβιβασμούς, εκμεταλλεύσεις, δηλαδή ταξίδι, παιχνίδι-πολιτικό στους χερσαίους και θαλάσσιους δρόμους της αυτοκρατορίας, παιχνίδι-πολιτικό στις πρεσβείες του Γαλατά και στα περίπτερα του Τοπ-Καπί και τις ακτές του Βοσπόρου.

Οι Γάλλοι δεν σταμάτησαν με τούτη την αποστολή που εν ολίγοις περιγράψαμε. Έχουμε και άλλες λαμπρές διπλωματικές στιγμές: αυτή του François Olier de Nointel το 1670, ο οποίος έμεινε εννέα χρόνια στην Κωνσταντινούπολη ενώ ταξίδεψε και στην Αθήνα, συνοδεία με τον ζωγράφο Jacques Carrey, ο οποίος σχεδίασε τον Παρθενώνα λίγα χρόνια πριν την ανατίναξη του μνημείου από τον Μοροζίνι.¹⁸ Ο Nointel είχε στη συνοδεία του τον Antoine Galland, ο οποίος είναι και ο πρώτος που μετέφρασε τις *Χίλιες και μία νύχτες* στα γαλλικά· όλοι τους άφησαν τα δικά τους οδοιπορικά, αξιολογώτατα περιηγητικά κείμενα. Τέλος, έχουμε και την περίπτωση του Choiseul-Gouffier το 1784· εκεί τα πράγματα περιπλέκονται ακόμα περισσότερο με το αρχαιόφιλο πνεύμα και νεοαφηνιζόμενο φιλελληνικό ενδιαφέρον.

Αν η Κωνσταντινούπολη ήταν από τα σημαντικότερα διπλωματικά κέντρα, ταυτόχρονα ήταν και αυτό που προκαλούσε και το μεγαλύτερο δέος. Η παρουσία πρέσβων θεωρείτο σημείο υποταγής στην Πύλη. Οι πρεσβευτές και οι ακόλουθοί τους ήταν όμηροι, υπεύθυνοι έναντι της Πύλης για την καλή διαγωγή του μονάρχη που τους είχε διαπιστεύσει. Έτσι, αν ο Σουλτάνος δυσανασχετούσε με μια ξένη κυβέρνηση, ο πρεσβευτής του φυλακιζόταν στο Επαύργιο (εικ. 8). Αυτό έγινε π.χ. για τους Γάλλους στα 1616, 1658, 1660, 1798, για

18. Al. Vandal, *Les Voyages du Marquis de Nointel*, x.t. 1900 και A. Galland, *Voyage à Constantinople (1672-1673)*. Edition originale présentée et annotée par Ch. Schefer, Παρίσι, (φωτοαναστατική έκδοση του 1881), Maisonneuve et Larose, 2002 και *Μεγάλοι Περιηγητές της Αθήνας*, Μουσείο της Πόλεως των Αθηνών Βούρου-Ευταξία, 2004.

Εικ. 8. Το Επατύργιο. Τμήμα των τειχών στην νότια απόλιξή τους. Θεοδοσιανό αλλά και χτίσμα του Μωάμεθ Β', χρησιμοποιήθηκε από τους Σουλτάνους ως κρατητήριο αιχμαλώτων το οποία φρουρούσαν οι γενίτσαροι. Λιθογραφία από το έργο: R. Walsh/Th. Allom, *Constantinople...*, τ. I-II, Λονδίνο 1836-38.

τους Ενετούς, στα 1649, 1714, για τους Ρώσους, στα 1768, 1787. Βέβαια όλοι οι πρεσβευτές βγήκαν ζωντανοί. Την ωμότητα της οθωμανικής κυβέρνησης ξεπερνούσε η αλαζονεία των ίδιων των πρέσβων.¹⁹ Η Κωνσταντινούπολη ήταν η σκηνή επί της οποίας διαδραματίζονταν πόλεμοι κύρους και μάχες γοήτρου που έπαιρναν αιώνες για να λυθούν. Η διεκδίκηση εκ μέρους των πρέσβων, ως προσωπικών εκπροσώπων των ανώτατων αρχόντων τους, ίσου κύρους με αυτό του μεγάλου βεζίρη, τους έκανε να περιμένουν όρθιοι στην αίθουσα υποδοχής του μεγάλου βεζίρη για να αποφύγουν να σηκωθούν κατά την είσοδό του. Ύστερα πρέσβης και βεζίρης κάθονταν ταυτόχρονα...

Στην αρχή ο Σουλτάνος δεχόταν κατά πρόσωπο τα διαπιστευτήρια των ξένων αποστολών. Αργότερα τους δεχόταν με γυρισμένη την πλάτη: *Έπρεπε*

19. Λεπτομέρειες για τις περобоείες και τη ζωή των πρεσβευτών στην οθωμανική πρωτεύουσα βλ. στο αντίστοιχο κεφάλαιο του Ph. Mansel, *Κωνσταντινούπολη, ό.π.*, σσ. 300-342.

να μας δεχτεί ο πρώτος βεζίρης, πράγμα που έγινε πολύ απλά σε μια αίθουσα χωρίς ιδιαιτερότητες (δεν ήθελε να προκαλεί) φιλήσαμε το δεξί του χέρι, που ακουμπούσε στο γόνατό του. Ακολουθώντας θα υποβάλαμε τα σέβη μας στον Σουλτάνο. Σταθήκαμε σε μια αυλή με τρεχούμενα νερά και πάγκους με αλεξανδρινά σκεπάσματα, ενδεδυμένοι ως οι αλλόθρησκοι. Οι Τούρκοι παρασεκόμενοι στους αυλικούς χώρους περπατάνε στις μύτες των ποδιών για να μην κάνουν θόρυβο. Πορευτήκαμε στο Παλάτι με όλα μας τα δώρα. Μας προσέφεραν πλουσιοπάροχο γεύμα χωρίς κρασί, με ρύζι, λαχανικά, όρνιθες, άσπρο ψωμί και σερμπέτια. Οι γενίτσαροι σιωπηλοί, ώρες επτά, με στανρωμένα τα χέρια πλαισίωναν τους χώρους. Μας οδήγησαν επάνω σε μαρμαροθετημένες αίθουσες, με περίτεχνα έπιπλα, σιντριβάνια κρυστάλλινα, επιχρυσωμένα αντικείμενα. Σαράντα αγάδες με αστραφτερά ενδύματα ήταν στην υποδοχή, με τα δώρα μας σε κοινή θέα. Ο Σουλτάνος ήταν καθισμένος σ' έναν σοφά, με κεντημένα υφάσματα από την Προύσα, χρυσοκόκκινο ρούχο και κοιτούσε

Εικ. 9. Διαπιστευτήρια ξένου πρεσβευτή στον Σουλτάνο. Μικρογραφία από το Nuzhet el-Esrar el-Ahbar der Seter-I Sigetvar στο E. Atil, *The age of Sultan Süleyman...*, Ν. Υόρκη 1987.

Εικ. 10. Ο Ogier Ghislain Busbecq (1522-1592). Χαλκογραφία. Δημοσιεύεται στο R. Laurent-Vibert, *Voyages, Routiers, Pèlerins...*, Παρίσι 1923.

προς το τζάκι. Γονατίσαμε ταπεινά. Ο ασπασμός μας δόθηκε στην άκρη του ενδύματος του...²⁰ (εικ. 9).

Αλλά ας κλείσουμε τον 16ο αιώνα με μια άλλη μεγάλη περιηγητική μορφή και ταυτόχρονα πολιτική προσωπικότητα, αυτή του Ogier Ghislain Busbecq (εικ. 10). Ευγενής από τη Φλάνδρα, με λαμπρές σπουδές, μπαίνει στο διπλωματικό σώμα και στη διπλωματική σκακιέρα από πολύ νωρίς.²¹ Ο Φερδινάνδος (εικ. 11), βασιλιάς των Ρωμαίων συνεχιστής της Γερμανικής Αυτοκρατορίας, και από τον γάμο του κληρονόμος της Βοημίας και της Ουγγαρίας, κρατούσε μετά δυσκολίας τους τίτλους του καθόσον οι εχθροί του καλούν τους Τούρκους προς υποστήριξη, οι οποίοι και φθάνουν ως τη Βιέννη αφού υποτάζουν πρώτα

20. Ph. Du Fresne-Canaye, *Le voyage du Levant, de Venise à Constantinople l'émerveillement d'un jeune humaniste*, (Επιμ. M. H. Hauser), Τουλούζη, Ed. Poliphile, 1986, σσ. 54-76. Εξαιρετική επίσης παρόμοια περιγραφή των διαπιστευτηρίων και του χειροφιλήματος στο: Guillaume Postel, *De la Republique des Turcs*, ό.π. σσ. 20-24 και στο Michel Baudier, *Histoire générale du Serail et de la Cour du Grand Seigneur*, Παρίσι 1634, σσ. 34 κ.έ.

21. R.A. Dalle, *Auger Ghislain de Busbecq, humaniste et homme de la Renaissance, miroir de son siècle*, Diss. University of Arizona, 1975 και Ioli Vingopoulou, *Le monde grec...* ό.π., σσ. 64-65, 325.

Εικ. 11. Ο αρχιδούκας Φερδινάνδος.
Έργο του Bartholomeus Beham, 1531.

τη Βούδα (είμαστε στα 1538). Αλλά το 1551 τα πράγματα γέρνουν διαφορετικά στη ζυγαριά της ΝΑ Ευρώπης, με την Τρανσυλβανία να περνά στον Φερδινάνδο και τον Σουλεϊμάν να απαντά με τον οθωμανικό στρατιωτικό τρόπο: βίαια, καίρια, αποτελεσματικά και ακολούθως με διαπραγματεύσεις. Στην Κωνσταντινούπολη ο πρέσβης των Γερμανών δέχτηκε το μένος του Μεγάλου Βεζίρη Ρουστέμ Πασά και σάπισε αργά στη φυλακή. Έτσι, τον Νοέμβριο του 1554 ο Busbecq ξεκινά τις αποστολές του στην Ανατολή. Το χρονικό αυτών των αποστολών, σε μορφή επιστολών στα λατινικά μεταφρασμένο σε πολλές ευρωπαϊκές γλώσσες, αναγνωρίστηκε ως ένα από τα πιο ώριμα κείμενα, κείμενο-πραγματεία για την Οθωμανική Αυτοκρατορία.²² Κείμενο όπου αναμειγνύονται με απλότητα, πολιτική και ήθη, τέχνη και αρχαιότητες. Απίστευτες σκηνές, σκηνές Carpaccio και τοιχογραφίες Pinturicchio, σκηνές συνάντησης βεζιρηδών με Ούγγρους ιππείς, καραβάνια στη Βαλκανική, δραγουμάνοι και αποθηκάριοι,

22. O.G. Busbecq, *Itinera Constantinopolitanum et Amasianum ad Solomanum Turcarum Imperatorem*, Antverpiae 1582· ibidem, *Lettres du Baron de BUSBEC, Ambassadeur de Ferdinand I, Roy des Romains, de Hongrie etc. auprès de Soliman II, Empereur des Turcs*, Παρίσι 1748.

πασάδες και επιτετραμμένοι, εφημέριοι και γενίτσαροι σε караβάν-σεράι με καμήλες και ληστές στον δρόμο για τη συνάντηση με τον Σουλεϊμάν, ο οποίος όμως είναι ήδη στην Αμάσεια του Πόντου· όπου και ο Busbecq τον συναντά αλλά χωρίς λαμπρά αποτελέσματα επιστρέφει στη Βιέννη. Αναλαμβάνει ξανά πρεσβεία επτά ετών στην οθωμανική πρωτεύουσα από το 1555 ως το 1562. Αυτή τη φορά δεν πείθει για τις καλές προθέσεις του αφέντη του κι έτσι φυλακίζεται στην ίδια την οικία του στην Κωνσταντινούπολη, με θέα τα δελφίνια στον Βόσπορο, τις χιονισμένες κορφές του Ολύμπου της Προύσας και δύο γενίτσαρους έξω από την πόρτα του. Για να αποφύγει την επιδημία στην Πόλη, εγκαθίσταται στα Πριγκηπόνησα με συντροφιά τα βιβλία του και τα βοτανολογικά του ενδιαφέροντα.²³ Είναι τα ώριμα χρόνια του Σουλτάνου που είναι πια κουρασμένος από τις μάχες και τα πάθη, απρόσιπος στα συμβούλια και τις παρελάσεις, με αθεράπευτη μελαγχολία και αθεράπευτο έρωτα για τη Ρωξελάνα. Από τις σελίδες του Busbecq περνά με μαγευτικό τρόπο ο αιματηρός σπαραγμός της οικογένειας του Μεγάλου Αυθέντη: Η Ρωξελάνα για τους Δυτικούς, Χιουρρέμ για τους Ανατολίτες, η κοκκινομάλλα Κιρκασία σύζυγος του Σουλτάνου (εικ. 12), προσβλέποντας τον θρόνο για τον υιό της, ανάγκασε τον Σουλεϊμάν να σκοτώσει τον πρωτότοκό του από άλλη γυναίκα, τον Μουσταφά, αγαπητό στον λαό και τους γενίτσαρους, και το πτώμα του διαδόχου κυλίστηκε μπροστά στη σκηνή του πατέρα του και τον άφωνο από τη θηριωδία αυτή στρατό.²⁴ Το μίσος των δύο άλλων υιών του από τη Ρωξελάνα, Σελήμ και Βαγιαζήτ, οδηγεί τη στρατιά του Σουλτάνου ως την Περσία, ενάντια στον Βαγιαζήτ, όπου οι απεσταλμένοι στραγγαλίζουν στη φυλακή και αυτόν τον γιο, τον Βαγιαζήτ και το αρσενικό τέκνο του, βρέφος ακόμα! Ο Busbecq είναι πάντα παρών. Οι Οθωμανοί νικούν παντού, ο Busbecq παρακολουθεί τις παρελάσεις θριάμβου με τους αιχμαλώτους Ευρωπαίους, επιτυγχάνει μια συνθήκη οκτώ ετών αποδίδοντας

23. Ευρηματική και ζωντανή η αφήγηση για τον «βίο και πολιτεία» του Busbecq στο R. Laurent-Vibert, *Voyages. Routiers, Pèlerin et Corsaires aux échelles du Levant*, Παρίσι 1923, σσ. 5-44.

24. Ένα από τα πιο καλογραμμένα, και στην ελληνική του μετάφραση, ιστορικά μυθιστορήματα παραμένει αυτό της Catherine Clément, *Χιουρρέμ*, μτφρ. Έφη Κορομπλά, Αθήνα, Νεφέλη, 1985.

στον Φερδινάνδο τα εδάφη ως τη Βιέννη και φεύγει, αφήνοντας τα μετάξια και τα αρκεβούζια, τις σφαγές και τις διπλωματίες· φεύγει με ένα βιβλίο του Κικέρωνα, μία κόκκινη άγρια τουλίπα και μία συλλογή αρχαίων νομισμάτων αφήνοντας πίσω του, λίγα χρόνια μετά, τον διάδοχο του Σουλειμάν, τον υιό της Ρωξελάνας, τον μέθυσο Σελήμ Β΄ και την κυριαρχία της πρώτης, για τα χρονικά της ιστορίας του Divan, βασιλομήτορος valide Σουλτάνας.

Όμως ο κατάλογος των διπλωματών-περιηγητών δεν σταματά: ο Savary de Brèves, πρεσβευτής στην οθωμανική πύλη στις αρχές του 17ου αιώνα με το εξάιρετο, εκτός από το οδοιπορικό του, υπόμνημα προς τον βασιλέα της Γαλλίας *Περί της ανάγκης καταλύσεως της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας*²⁵ ο Louis de Hayes de Courmenin, πρεσβευτής του Λουδοβίκου XIII και αυτός τις πρώτες δεκαετίες του 17ου αιώνα, του οποίου το *Voyage du Levant* υποκρύπτει στην πραγματικότητα την αποστολή του να δικαιωθεί στην ευρωπαϊκή χριστιανική συνείδηση η από τον Φραγκίσκο Α΄ ισχύουσα συμμαχία μεταξύ Γαλλίας και Οθωμανών με τα ευνοϊκά αποτελέσματα για τους Καθολικούς: η υπό των καθολικών μοναχών ελευθέρα άσκησης των θρησκευτικών καθηκόντων τους και ο απεριόριστος προσπλυτισμός στο καθολικό δόγμα, *au bon chemin*, των οχισματικών δηλαδή των Ορθοδόξων! Αλλά στην πραγματικότητα η προσπάθεια ήταν να διασφαλίσουν επίσης με τη συμμαχία αυτή πως η «ισχύς των Τούρκων θα παρέμενε παντοτινό φόβητρο για τον οίκο της Αυστρίας».²⁶ Ας μην παραβλέψουμε τον Robert de Dreux, στα 1669, πνευματικό του Γάλλου πρέσβη,²⁷ τον απεσταλμένο Ιππότη D' Arvieux,²⁸ τον Antoine de Barres με τον Nointel²⁹ και τόσους άλλους.

25. [François Savary de] De Brèves, *Relations des voyages de Monsieur - tant en Grèce, Terre Sainte, et Aegypte, qu'aux royaumes de Tunis et Arger, ensemble, un traité fait l'an 1604, entre le Roy Henry le Grand et l'Empereur des Turcs, et trois discours dudit Sieur, le tout recueilly par le S. D. C.*, Παρίσι 1628.

26. [L. de Hayes de Courmenin], *Voiage de Levant fait par le commandement du Roy en l'année 1621 par le Sr. D.C.*, Παρίσι 1624.

27. H. Pernot (Επιμ.), *Voyage en Turquie et en Grèce du R.P. Robert de Dreux...*, Παρίσι 1925.

28. J.B. Labat, *Mémoires du Chevalier D'Arvieux, envoyé extraordinaire du Roy à la Porte..., contenant ses voayges à Constantinople..., les événements les plus considérables...* Παρίσι, chez Charles Jean -Baptiste Delespine le Fils, 1735.

29. Ant. des Barres, *L' estat present de l' Archipel*, Παρίσι, chez Claude Barbin, 1678.

Εικ. 12 . Η Ρωξελάνα, σύζυγος του Σουλεϊμάν του Μεγαλοπρεπή και μητέρα του διαδόχου του Σελήμ Β΄. Έργο ανωνύμου ζωγράφου, 16ος αιώνας.

Η γαλλική διπλωματία στην οθωμανική Ανατολή ανδιπλώνεται και ολοκληρώνεται με τον πολλά γνωστό μας Choiseul-Gouffier (εικ. 13). Το μνημειώδες πόνημα του Choiseul-Gouffier (1752-1817) με την καινοτομία της εικόνας, πρωταρχικό στοιχείο του έργου, θα φέρει στον Ευρωπαίο αναγνώστη ζωντανό τον μαγικό κόσμο της Ανατολής. Ο Γάλλος ευπατρίδης, παρορμητικός, ως νέος, στο πρώτο του ταξίδι (1776) αλλά και στο δεύτερο (1784) συγκροτημένος διπλωμάτης πια, με οδηγό τα κείμενα της αρχαίας ελληνικής και λατινικής γραμματείας, αντικρίζει τη ζωή σαν ένα κομμάτι αρχαίας ελληνικής γης όπου οι άνθρωποι, σε ένα σκηνικό τοπίο με τα ερείπια, αναβλύζουν ακόμα πηγαία και γνήσια αισθήματα φιλοξενίας, ευγένειας και τιμιότητας. Παραδίδει έτσι ένα πολύτομο έργο που προδίδει πολύπλευρο ταλέντο με αρχαιολογικά ενδιαφέροντα, φιλοπεριέργεια, κριτικό πνεύμα, καλλιτεχνικό αισθητήριο και πληροφορίες από την άμεση επαφή του με την ελληνική πραγματικότητα.³⁰ Αποδείχτηκε

30. Ιόλη Βιγγοπούλου (Εισαγωγή-Σχόλια), *Η Ανάδυση και η Ανάδειξη Κέντρων του Ελληνισμού στα Ταξίδια των Περιηγητών (15ος-20ός αι.)*, Ανθολόγιο από την Συλλογή Δ. Κοντομηνά, Αθήνα, Κότινος, 2005, σσ. 102-105.

Εικ. 13 . Ο Γάλλος πρέσβης M.G.F.A. Choiseul-Gouffier (1752-1817).

Χαλκογραφία στο έργο του *Voyage pittoresque...*, τ. I-III Παρίσι 1782-1822.

όμως και ικανότατος διπλωμάτης³¹: έφερε, ένα στρατιωτικό και ναυτικό προσωπικό τριάντα αξιωματικών για να βοηθήσουν την Οθωμανική Αυτοκρατορία να εκσυγχρονίσει τις δυνάμεις της· δύο καλλιτέχνες –τους St. Hilaire και L. Fr. Cassas– που πλήρωσε ο ίδιος και των οποίων τα έργα κατατάσσονται στα πιο εντυπωσιακά και αξιόλογα της εποχής· λειτούργησε με Γάλλους σχολή στρατιωτικής μηχανικής· Γάλλοι μηχανικοί ενίσχυσαν τα οχυρά του Βοσπόρου· δύο μηχανικοί (και αυτοί συγκαταλέγονται στον κατάλογο των περιηγητών) ολοκλήρωσαν τον ακριβή χάρτη της οθωμανικής πρωτεύουσας· ναυπηγήθηκαν από Γάλλους σύγχρονα πλοία, κ.ά. Κυρίως όμως εκπλήρωσε ως πρέσβης του Λουδοβίκου ΙΔ΄ τον σκοπό του, καθόσον πέτυχε (στο τέλος της μακροχρόνιας φιλίας Γαλλίας και Οθωμανικής Αυτοκρατορίας που άρχισε το 1535 με τον

31. Pignaud Léonce, *Choiseul-Gouffier. La France en Orient sous Louis XVI*, Παρίσι, Al. Picard, 1887· Αικ. Κουμαριανού, «Το ταξίδι του Choiseul-Gouffier» στο *Περιηγήσεις στον Ελληνικό χώρο*, Επιλεγ. Κ.Θ. Δημαράς, Αθήνα 1968, σσ. 26-48· Ιουλία Τσακίρη, «Choiseul-Gouffier, Εισαγωγή» στο *ΤΟΠΟΣ και ΕΙΚΟΝΑ*, τ. Β', Αθήνα, Ολκός, 1979, σσ. 47-63.

Φραγκίσκο Α΄ και τελείωσε με τον Ναπολέοντα το 1798 –η ένωση του κρίνου και της ημισελήνου–) την προσθήκη δέκα άρθρων στις Διομολογήσεις, που κανόνιζαν τη γαλλική ναυσιπλοΐα στη Μαύρη Θάλασσα. Τέλος, αφού ανακατεύτηκε έντονα σε όλες τις διπλωματικές περιπλοκές που είχαν τότε οι σχέσεις των Οθωμανών με τους Ρώσους, τους Αυστριακούς, τους Πρώσους, τους Άγγλους και φυσικά όλων αυτών μεταξύ τους, αναχώρησε για την Αγία Πετρούπολη το 1793, όπου έγινε Διευθυντής της Αυτοκρατορικής Βιβλιοθήκης και Πρόεδρος της Ακαδημίας Καλών Τεχνών, αναχώρησε παίρνοντας τη συλλογή των αρχαίων αντικειμένων του και τα ασημικά της Γαλλικής Πρεσβείας.³²

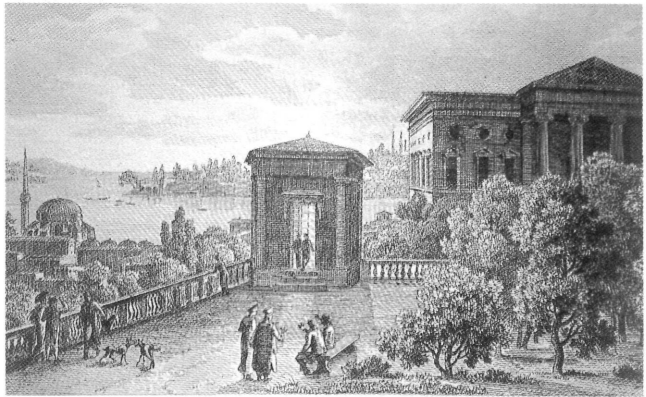
Στην αρχή οι διπλωμάτες ζούσαν σε ειδικό χάνι στην ίδια την Κωνσταντινούπολη. Έως το 1600 είχαν όλοι εγκατασταθεί στον Γαλατά με άμεση οπτική πρόσβαση πέρα από το Χρυσόκερας προς το παλάτι του Σουλτάνου (εικ. 14). Μέχρι τον 18ο αιώνα οι πρεσβείες ήταν χτισμένες *à la turca*, με ξύλο και σαχνισιά. Πετύχαιναν όμως χάρις στο σμάρι από κατασκόπους, διερμηνείς, γιατρούς, ιεραποστόλους και εμπόρους που ζούσαν στα διπλανά σοκάκια. Πολλοί όμως από τους πρέσβεις υπήρξαν σημαντικοί ταξιδιώτες με εξίσου σημαντικά κείμενα. Το 1786 οι πρεσβείες σημειώνονται στον χάρτη ως ενσάρκωση της χώρας τους, κυρίως της Γαλλίας, Αγγλίας και της Ρωσίας. Στις επι-

Εικ. 14. Αποψη της Κωνσταντινούπολης από τον Γαλατά. Χαλκογραφία του 17ου αιώνα.

32. Βλ. και Ph. Mansel, *Κωνσταντινούπολη, ό.π.*, σσ. 322-330.

Εικ. 15. Η Γαλλική Πρεσβεία, Palais de France στην Κωνσταντινούπολη. Όπως όλες οι ξένες πρεσβείες βρισκόταν στον Γαλατά και απέναντι από την ακτή όπου δέσποζε το παλάτι του Σουλτάνου. Χαλκογραφία από το έργο του A. L. Castellan, *Lettres sur la Grèce...*, Παρίσι 1811.

στολές αποκαλούνται παλάτια (εικ. 15), όπως: Palazzo di Venezia, Palais de France, British Palace. Γιατί αν σε άλλες πρωτεύουσες οι πρεσβευτές ζούσαν σαν πρίγκιπες, στην Κωνσταντινούπολη ζούσαν σαν βασιλιάδες με μια μικρογραφία αυλής: ακόλουθοι, θεράποντες, συνοδοί, αυλικόι, κυρίες, σύζυγοι, κ.λπ. Σε κάθε τους μετακίνηση οι συνοδείες τους περιελάμβαναν πεζούς ακολουθούσους, γενίτσαρους, δραγουμάνους, εμπόρους της εθνότητας, τα μέλη του οίκου, ιππείς, ιερείς, φρουρούς, υπηρέτες, λάβαρα, πυρσούς...

Και έτσι φτάνουμε στο πολιτικό τοπίο του 19ου αιώνα και εδώ πια είμαστε αντιμέτωποι με περιπνευτικά κείμενα όπου συναγωνίζονται η λογοτεχνική παρουσίαση με την πολυεδρικότητα από τα πολιτικά και πνευματικά ρεύματα της εποχής, ενώ οι αντιδράσεις των περιπνευτών-συγγραφέων στα ποικίλα πολιτικά ερεθίσματα που δέχονται δεν υποκρύπτονται στα γραπτά τους. Ο συγχρωτισμός των επισκεπτών με πολιτικά πρόσωπα, η μακροχρόνια παραμονή τους στην Κωνσταντινούπολη και οι πολύπλευρες αναζητήσεις αποθέτουν πλούσια αρχεία με σχέδια, πίνακες, ποιήματα, βιογραφίες, οδοιπορικά.

Διπλωματικοί υπάλληλοι στο πρόσφορο έδαφος της Κωνσταντινούπολης αρθρογραφούν για ποικίλα θέματα, διεισδύουν στα παλάτια, στις πρεσβείες, στα κιόσκια, στα παζάρια, στα σοκάκια, στα καφενεία, πλάθουν τα πορτραίτα πολιτικών προσώπων και Οθωμανών αξιωματούχων του 19ου αιώνα ή περιλαμβάνουν σε τιλοφορούμενες ως ταξιδιωτικές αφηγήσεις οικονομο-πολιτικές

αναλύσεις του Ανατολικού ζητήματος [Senior (1857-58)].³³ Περισσότερο δημοσιογράφοι παρά ιστορικοί αναμειγνύουν τους ταξιδιωτικούς εντυπιασμούς με πολιτικές αναλύσεις και γίνονται έτσι οι προάγγελοι των πολεμικών ανταποκριτών [Crowe (1851)],³⁴ ενώ απαιτητικοί διπλωμάτες με συντρόφους οξυδερκείς ευαίσθητους συγγραφείς ή αναγνωρισμένες προσωπικότητες ευρείας γλωσσομάθειας καταθέτουν κείμενα με αποκαλυπτικές τοποθετήσεις [Prokesch-Osten (1824), Puckler-Muskau (1834c.)]³⁵ και πρωτοφανείς αναλύσεις για τα διπλωματικά θέματα.

Εκεί στην Πόλη, πόλη των θαυμάτων και των πολιτικών μηχανορραφιών όπου οι πολλοί αμφέβαλλαν αν υπάρχει μια τόσο φαντασμαγορική θέα· εκεί όπου ο συνδυασμός σφαγών, εισβολών, επιδημιών, μεταρρυθμίσεων και πυρκαγιών δεν αρκούσε για να αναχαιτίσει την πορεία προς τη βιομηχανική εποχή, τόσο στην υλική, όσο και στην πνευματική σφαίρα στην οποία συρόταν ολόκληρη η Κωνσταντινούπολη· εκεί όπου τα χρώματα και τα αρώματα λαών και φυλών αναμειγνύονταν με τη φτώχεια και την πολυτέλεια· εκεί όπου οι Ευρωπαίοι ένιωθαν Ανατολίτες και οι Ανατολίτες Ευρωπαίοι, η παρουσία ξένων στη ζωή της πολιτείας ήταν τόσο μέρος της παράδοσης, όσο και το Ισλάμ, το οποίο με τις μεταμορφώσεις του είχε σφραγίσει το παρελθόν της λαμπρής πρωτεύουσας.³⁶

Ο Μαχμούτ Β΄ (1808-1839) εκσυγχρόνισε την αυτοκρατορία σε μια περίοδο όπου όλα προσιωνίζονταν τη διάλυσή της. Εντούτοις, η διατήρησή της για τις ευρωπαϊκές δυνάμεις ήταν πολιτική αναγκαιότητα. Τελικά ο Σουλτάνος μεταμόρφωσε θαρραλέα την πρωτεύουσά του, την κυβέρνησή του και τον ίδιο

33. Nassau W. Senior, *A Journal kept in Turkey and Greece in the autumn of 1857 and the beginning of the 1858*, Λονδίνο 1859, ibidem, *La Turquie contemporaine*, Παρίσι 1876.

34. E. E. Crowne, *The Greek and the Turk*,..., Λονδίνο 1853.

35. A. F. Prokesch von Osten, *Denkwürdigkeiten und Erinnerungen aus dem Orient*, ... Stuttgart, Hallberger, 1836 και H.L.H. Puckler Muskau (Prince), *Entre l' Europe et l'Asie*..., μτφρ. από τα γερμανικά, Παρίσι, chez Werdet, 1840.

36. Πρόσφατο άρθρο για τους θεσμούς της παρουσίας των ξένων πρεσβευτών στην οθωμανική πρωτεύουσα Mehmet Emin Özcan (Επιμ.), «Les Instructions des ambassadeurs de France à la Porte avant la Révolution: images et usages de la Turquie», στο *Seuils et Traverses* 4, Άγκυρα 2004, σσ. 17-30.

του τον εαυτό. Οι ξένοι παρατηρητές, σε πολλές σελίδες των έργων τους αλλά και με πληθώρα χαρακτηρισμών, περιέγραψαν με θαυμασμό και διεισδυτικότητα τις δυτικές συνήθειες στο Σερράϊ, τον εναγκαλισμό ευρωπαϊκών εθίμων, τους νέους αρχιτεκτονικούς ρυθμούς, τον μετασχηματισμό του κυβερνητικού μηχανισμού, τη δραστήρια συμμετοχή των μη μουσουλμάνων υπηκόων στη ζωή της πόλης, την εμφανέστατη μεταβολή της κοινωνικής θέσης των γυναικών αλλά και την ανασφάλεια και τα προβλήματα που δημιουργήθηκαν από τον εκσυγχρονισμό αυτόν καθώς και την κατάρρευση του κύρους του Μεγάλου Αυθέντη· πάντα χωρίς να παραμελούν τον εντυπωσιασμό τους για ό,τι χαρακτήριζε την Ανατολή (εθνότητες, παζάρια, καϊκια και βαρκάρηδες, τεμένη, μνημεία, γυναίκες, κ.λπ.) και μάλιστα στον ρυθμό μιας κοσμοπολίτισσας πόλης [Walsh και Allom (1836-37c.),³⁷ MacFarlane (1847-48),³⁸ White (1844),³⁹ Miss Pardoe (1835),⁴⁰ (εικ. 16) Slade (1849-66)].⁴¹

Τα κεφαλαιώδους σημασίας μεταρρυθμιστικά αυτοκρατορικά διατάγματα, του Αμπντούλ Μετζίτ (1839-1861), τα οποία και σηματοδοτούν την περίοδο του *τανζιμάτ*, με στόχο τον εκσυγχρονισμό αλλά και την πρόληψη των ξένων παρεμβάσεων, καθόσον η ισχύς και η επιρροή των πρεσβευτών –που θεωρούσαν εαυτούς αλαζονικά έχοντες στρατιωτική και τεχνολογική υπεροχή– καθώς και ο Κριμαϊκός πόλεμος και όλα τα προβλήματα που δημιουργήθηκαν στην

37. Robert Walsh, *A Residence at Constantinople, during a period including the commencement, progress, and termination of the Greek and Turkish revolutions*, Λονδίνο 1837 και Thomas Allom, *Constantinople and the scenery of the seven churches of Asia Minor illustrated in a series of drawings from nature ,... With an historical account of Constantinople, and descriptions of the plates, by the Rev Robert Walsh...*, Λονδίνο 1850.

38. Charles Mac Farlane, *Constantinople in 1828. A Residence of sixteen months in the Turkish capital and provinces, with an account of the present state of the naval and military power, and the resources of the Ottoman Empire*, Λονδίνο 1829.

39. Charles White, *Three years in Constantinople, or, Domestic manners of the Turks in 1844,...*, Λονδίνο 1846.

40. [Julia] Pardoe, *The City of the Sultan, and domestic manners of the Turks in 1836,...*, Λονδίνο 1837 και ibidem, *The Beauties of the Bosphorus,...*, Λονδίνο 1850.

41. Adolphus Slade, *Turkey, Greece and Malta*, Λονδίνο 1837 και ibidem, *Records of travels in Turkey, Greece, etc. and of a cruise in the Black Sea, with the Captain Pascha, in the years 1829, 1830, and 1831*, Λονδίνο 1832.

Εικ. 16. Η Julia Pardoe. Λιθογραφία από το έργο της *The Beauties of the Bosphorus...*, Λονδίνο 1838.

πρωτεύουσα αναφαίνονται στα γραπτά των ταξιδιωτών με καίριες πολιτικές τοποθετήσεις και σχόλια [Senior (1857-58),⁴² Thouvenel (1845-50)].⁴³

Η Κωνσταντινούπολη, διχασμένη μεταξύ αντίρροπων δυνάμεων –της δυναστικής παράδοσης και του εθνικισμού, του καπιταλισμού και του προβιομηχανικού κράτους, του Ισλάμ και του Χριστιανισμού, του ρωσικού και του βρετανικού στρατού– έκανε έναν ξένο επισκέπτη να σκεφτεί πως η επανάσταση δεν θα αργούσε πολύ [DeAmicis (εκδ. 1882),⁴⁴ Benedetti (1851c.),⁴⁵ De Moüy (1877)].

Ίσως εκεί «στον Βόσπορο, όπου η γλυκύτητα του ουρανού είναι αβάσταχτη» ο J. Reinach (1879) που δεν μοιάζει να τρέφει καμία προτίμηση και καμία αντιπάθεια για κάποιο από τα εθνικά στοιχεία που συνθέτουν το πρίσμα της Ανατο-

42. Nassau W. Senior, *La Turquie contemporaine*, Παρίσι 1876.

43. Ed. An. Thouvenel, *La Grèce du roi Othon. Correspondance... recueillie et publiée...*, Παρίσι 1890.

44. Ed. DeAmicis, *Constantinopoli*, Μιλάνο 1882 και η ελληνική μετάφραση, *Η Κωνσταντινούπολις*, Αθήνα, Σταμούλη, 2001.

45. V. Bebedetti, «Un ambassadeur Anglais en Orient» στο *Revue de Deux Mondes* 140 (1895) σσ. 5-54.

λής, συνοψίζει ότι ενώ οι λαοί της Βαλκανικής ξυπνούν, οι Τούρκοι μοιάζει να βυθίζονται σε λήθαργο και η Ελλάδα είναι όπου είναι Έλληνες.⁴⁶ Έτσι, επί Αμπντούλ Χαμίτ Β' (1876-1909) η σουλτανική εξουσία περιορίζεται εντός των τειχών του νεόδμητου ανακτόρου, ενώ ο εθνικισμός διέβρωνε εκτός των τειχών την αυτοκρατορία. «Ανάμεσα στην Τράπεζα και το Χρέος, το Χρυσό Κέρας πνιγόταν», το Μακεδονικό Ζήτημα κατέτρεχε όλα τα παλάτια και η Πόλη παρέμενε για όλους τους ταξιδιώτες [Schlumberger (1878, 1879),⁴⁷ Schulze-Smidt (1897c.),⁴⁸ Lamy (1898)]⁴⁹ η αιώνια γοητευτική βασίλισσα της Ανατολής.

Όμως ένα πνεύμα φιλελεύθερο και δημοκρατικό, εκπρόσωπος της ελευθερόφρονος ευρωπαϊκής σάτιρας, ο περίφημος στον κατάλογο των περιηγητών Εδμόνδος Αμπού (εικ. 17) βλέπει μέσα από τα πολυσυζητημένα έργα του κατάματα την πολιτική πραγματικότητα και καυτηριάζει με τον ιδιαίτερό του τρόπο τη συμμετοχή των Ευρωπαίων στον διαμελισμό της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Στο έργο του *Νέος χάρτης της Ευρώπης*, το οποίο μεταφράζεται και κυκλοφορεί εκ του *Τυπογραφείου του Αιώνος* στην Αθήνα, την ίδια χρονιά που πρωτοδημοσιεύεται και στο Παρίσι (1860)⁵⁰ διαβάζουμε: *Ο ευμήκης Γάλλος λοχαγός γεννηθείς εν οικογενεία στρατιωτών και ανεψιός υπολοχαγού τινός πυροβολικού, ωραία τις κυρία Αγγλίας, διευθύνουσα εμπορικών οίκον μέχρι των εσχατιών της υψηλίου, ο γέρων μοναχός Ρωμαίος γλυκύς και σεβάσμιος την όψιν, ωραίος τις υπαξιωματικός Σάρδος ευόρεκτος και μακρομύσταξ, Τούρκος κωνσταντινοπολίτης νυμφευμένος επιτακοσίας πενήτηκοντα γυναίκα και ελαφρώς αποκοιμημένος, Ρώσος τις εύσαρκος, εύνους και ευειδής, Πρώσος από βάσεως τεράγωνος, δύο νεανίαι εκ Βιέννης και Νεαπόλεως και ο Αμερικάνος ευμήκης, ραδινός και εύγαλος είναι οι ήρωες ενός πλάσματος της φαντασίας, μιας κενολογίας, ενός ονειροπολήματος ίσως παίγνιον ή ασεϊσμός, πάντως όλοι αυτοί, την Πρωταπριλιά του 1860, μετά από συζητήσεις, διαφωνίες, παραχωρήσεις, εξυπηρετήσεις, εκδουλεύσεις, προσαρτήσεις*

46. J. Reinach, *Voyage en Orient...*, II: *La Question d' Orient en orient*, Παρίσι 1879.

47. G. Schlumberger, *Les îles des Princes... Souvenirs d' Orient*, Παρίσι 1884.

48. B. Schulze-Smidt, *Constantinople...*, Δρέσδη 1897.

49. Lamy, «La France du Levant» στο *Revue de Deux Mondes* 150 (1898) σσ. 421-439, 880-910· 151 (1899) σσ. 315-348· 152 (1899) σσ. 168-196· 155 (1899) σσ. 837-872.

Εικ. 17. Ο Εδμόνδος Αμπού (1828-1885).
Λιθογραφία από την ελληνική έκδοσή του
Η Ελλάδα του Όθωνος, Η σύγχρονη Ελλάδα,
1854, Αθήνα, εκδ. Τολίδη, χ.χ.

που καταλαμβάνουν εικοσιπέντε σελίδες στο έργο του Αβου, εσχεδίασαν επί πινός γωνίας της τραπέζης εις Ξενοδοχείον του Πέραν τον νέον Ευρωπαϊκόν Χάρτην καθώς απαραίτητον άρτυμα παντός συμποσίου, το έτος 1860, ήτο η πολιτική. Εκραύγασαν λοιπόν ολίγον, και εννέα ή δέκα γνώμαι αντίθετοι ταυτοχρόνως προέκυψαν. Τρικυμία θεωριών εξεμάνη περί την Τράπεζαν, και τοιαύτη, ώστε τα πινάκια και οι κρύσταλλοι εσαλεύθησαν. Η απουσία Έλληνα συνδαιτημόνα δεν εμπόδισε την ομήγυρη να είναι εξαιρετικά γενναιοδωρη προς ημάς. Εκεί λοιπόν: *Η νέα Ελληνική Αυτοκρατορία θέλει περιλάβει την λοιπήν Ευρωπαϊκήν Τουρκία, την νυν Ελλάδα, τας Ιονίους νήσους, γενναίως αποδιδομένας υπό της Αγγλίας, την Μικράν Ασίαν και τα μεγάλας και μικράς νήσους μέχρι και της Ρόδου συμπεριλαμβανομένης...* Όταν διελύθη η συνεδρίαση, αφύπνισαν τον Τούρκον όστις έβλεπε κακούς ονείρους. Έβλεπε τας 750 γυναίκας αυτού αρπαζομένας ταυτοχρόνως από 750 διδασκάλους κλειδο-

50. E. About, *La nouvelle carte d'Europe*, Παρίσι 1860.

Εικ. 18. Δεξίωση Ευρωπαίου πρέσβη από τον Μεγάλο βεζίρη.. Χαλκογραφία του 17ου αιώνα, λεπτομέρεια. Δημοσιεύεται στο R. Laurent-Vibert, *Voyages...*, Παρίσι 1923.

κυμβάλου. Όταν έμαθε ότι ουδέν απώλεσεν, ή μόνον την αυτοκρατορία, εξέφρασε χάριτας τω Θεώ....⁵¹

Έτσι λοιπόν οι μικροί αυτοί πολιτικοί, οι πλουμιστοί Ευρωπαίοι, κομποί και καχύποπτοι, αεράτοι και κρυψίνοες, σίγουροι και φλύαροι, κινητικοί και πολυμαθείς, ελπισόμενοι και καλλιτέχνες, κάτω από τον επενδύτη του ταξιδιώτη και μάλιστα του συγγραφέα-ταξιδιώτη κινήθηκαν στη μεγάλη Πόλη, στους διπλωματικούς δαιδάλους, στους διαδρόμους με τους μουγκούς γενίσαρους, στους ράθυμους και νωχελικούς ανατολίτικους ρυθμούς, στα κιόσκια του Βοσπόρου σε μουσικές συνεδριάσεις, σε αποκλεισμένες πρεσβείες, σε περιπάτους στους κήπους, σε περιπλανήσεις στα παζάρια, σε επισκέψεις στα μνημεία, σε διαπιστευτήρια σε βεζίρηδες και σουλτάνους (εικ. 18-19), σε διμερείς σχέσεις με άλλους πρέσβεις –εχθροί και αυτοί μεταξύ τους– σε συλλεκτικές και αυτές αντα-

51. Ed. About, *ό.π.*, σσ. 19-21.

γωνιστικές μανίες, σε συνοδείες εκστρατειών ακολουθώντας τα στρατεύματα, σε διαδρομές κακοτράχαλες, σε γιορτές υπέρλαμπρες εντός και εκτός των τειχών, κληροδοτώντας μας έναν θησαυρό με πλούσια περινηγτικά κείμενα. Από αυτά τα περινηγτικά κείμενα –τόσο πλούσια και για θέματα του ελληνικού κόσμου, όπως η ορθόδοξη πραγματικότητα, η οικονομία, ο καθημερινός βίος, η δημοτική μουσική, η Επανάσταση, το ελληνικό τοπίο και οι μύθοι– από αυτό το ίδιο πάλι κουτί της Πανδώρας ανεξάντλητα θα προέλθουν μαρτυρίες και για την εμπλοκή τους στο διπλωματικό τοπίο. Γιατί, όχι άμοιρη της αιώνιας επεμβατικής διάθεσης και της πολιτικής αντιπαλότητας στην Ευρώπη για το αέναο Ανατολικό Ζήτημα, η δορυφορική συμμετοχή και εμπλοκή των ταξιδιωτών στο διπλωματικό τοπίο τούς καθιστά και αυτούς υπεύθυνους για τον *νέο χάρτη της Ευρώπης*.

Μικροί πολιτικοί, επώνυμοι μεν για τα κράτη που αντιπροσώπευαν και αφανείς μάλλον στη διπλωματική σκακιέρα, στην καρδιά πάντα και στη φαντασμαγορία της Κωνσταντινούπολης, πόλη με τις αντιθέσεις και τις συνθέσεις της· επώνυμοι και αφανείς λοιπόν στον καμβά και στις παρυφές της ιστορίας και της πολιτικής, που πλέχτηκε αιώνες τώρα στη *μεγάλη Πόλη*.

Εικ. 19. Ευρωπαίος πρέσβης δίνει τα διαπιστευτήριά του στον Μεγάλο Βεζίρη του Σελήμ Γ'. Έργο ανώνυμου ζωγράφου, 18ος αιώνας.